

Գևորգ Բաղդասարյան

ԵՊՀ քրեական դատավարության և կրիմինալիսահիկայի ամրիոնի հայցորդ

ՄԵՂԱԴՐՈՂԻ ՀԱՍՏԱՅՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՈՐՊԵՍ ԴԱՏԱԿԱՆ ՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԱՐԱԳԱՑՎԱԾ ԿԱՐԳԻ ԿԻՐԱԾ-ՄԱՆ ՊԱՅՄԱՆ

Դատական քննության արագացված կարգ՝ որպես դատական քննության փուլում դատավարական ձևի տարբերակման դրսերում, կիրառվում է միայն օրենքով նախատեսված պայմանների առկայության դեպքում: Դրանցից առավել խնդրահարույց պայմաններից մեկը մեղադրողի համաձայնությունն է արագացված կարգ կիրառելու վերաբերյալ:

Այսպես, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 375.1-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Եթե մեղադրողը մեղադրական եզրակացությունում չի առարկել արագացված կարգ կիրառելու դեմ, ապա ամբաստանյալը կամ մեղադրյալն իրեն առաջադրված մեղադրանքի հետ համաձայնվելու դեպքում իրավունք ունի միջնորդելու արագացված դատական քննության կարգ կիրառելու մասին այն հանցագործություններով, որոնց համար Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքով նախատեսված պատիժը չի գերազանցում 10 տարի ժամկետով ազատազրկումը»:

Մինչև դատաքննությունն սկսվելը մեղադրողը դատարանի առաջարկությամբ կարող է իր դիրքորոշումը փոխել, բեպետ արագացված կարգ կիրառելու դեմ առարկել է մեղադրական եզրակացությունում»:

Ինչպես տեսնում ենք, վերոնշյալ հոդվածում օգտագործվում է ոչ թե «համաձայնել», այլ «առարկել» եգրույթը: Հետևապես մեղադրողի առարկությունը հանդես է գալիս որպես արագացված կարգի կիրառման բացասական պայման, քանզի օրենսդիրը դրա կիրառումը կապում է մեղադրողի առարկության բացակայության հետ: Մեղադրողի կողմից չառարկելն ըստ եռթյան նույնանում է նորա համաձայնության հետ:

Նախ, ուշադրություն հրավիրենք 375.1-րդ հոդվածի 1-ին մասի անհաջող ձևակերպման վրա: Նշված հոդվածի վերլուծությունը՝ դրա տառացի մեկնաբանությամբ, ցույց է տալիս, որ օրենսդիրն իրականում մեղադրողի չառարկելը համարում է ոչ թե արագացված կարգ կիրառելու, այլ մեղադրյալի կամ ամբաստանյալի կողմից դրա մասին միջնորդություն ներկայացնելու պայման: Այլ կերպ ասած՝ «Եթե մեղադրողը մեղադ-

որոնք թույլ կտան արագացված կարգը կիրառել միայն մեղադրյալի միջնորդության հիման վրա¹:

Ե. Ա. Ֆիլիպովան չի ընդունում այս մոտեցումները՝ դրանք համարելով քրեական դատավարության սկզբունքներին չհամապատասխանող²:

ՀՀ Սյունիքի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ասյանի դատարանը ՀՀ Սահմանադրական դատարանում բարձրացրեց մեղադրողի առարկության՝ որպես արագացված կարգի կիրառումը բացառող հանգամանքի սահմանադրականության հարցը: Դիմումով վիճարկվել էր քննարկող դրույքի համապատասխանությունը դատարանի անկախության, օրենքի առաջ բռնորդի հավասարության և անձի իրավունքների և ազատությունների դատական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունքի սկզբունքներին:

Խնդիրը դիմարկելով մրցակցության սկզբունքի համատեքստում՝ ՀՀ Սահմանադրական դատարանը 28.12.2010թ. թիվ ՍԴ-Ը 931 որոշմամբ այն դիրքորոշումն է հայտնել, որ արագացված կարգի կիրառումը երկու կողմերի փոխադարձ համաձայնությամբ պայմանավորելը ոչ միայն չի խախտում մրցակցության սկզբունքը, այլև նման մոտեցումն արդարացված է հենց մրցակցային դատավարության տեսանկյունից: Սահմանադրական դատարանը նշում է, նաև, որ գործող իրավակարգավորումը, թույլ չտալով արագացված կարգի կիրառումն այդ հարցում դատավարության կողմերից մեկի, տվյալ դեպքում՝ մեղադրողի, համաձայնության բացակայության դեպքում, դրանով իսկ ապահովում է կողմերի հավասարությունը (տես նշված որոշման 10-րդ կետը):

Դատարանի անկախության սկզբունքի հետ նման իրավակարգավորման հարաբերակցության կապակցությամբ Սահմանադրական դատարանը նշում է, որ «դատական քննության արագացված կարգ կիրառելու հարցի լուծման, ամբաստանյալի միջնորդության առնչությամբ որոշում կայացնելու գործընթացում դատարանի դատավարական անկախությունը դրսևորվում է նման կարգ կիրառելու վերաբերյալ դատավարության երկու կողմերի փոխադարձ համաձայնության պայմաններում

¹ Տես Ի ներ Ա. Ա., չօծ և առաջարկ առաջ էլեկտրոնային գործադրության մասին օրենքը // Ազգային օրենք, 2006, № 6, էջ 33:

² Տես Օօքան Ա. Ա., Նորմատիվ օրենքում առաջարկ առաջ էլեկտրոնային գործադրության մասին օրենքը // Ազգային օրենք, 2008, № 83, էջ 118:

դատական քննության արագացված կարգ կիրառելու՝ օրենքով նախատեսված պայմանների առկայությունը գնահատելիս: Սահմանադրական դատարանը նման իրավակարգավորումը համապատասխանող է համարել նաև իրավունքների դատական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունքին, նշելով, որ արագացված կարգ չկիրառվելու դեպքում կիրառվում է դատական քննության ընդիհանուր կարգը, որի ընթացում գործում են ինչպես ՀՀ Սահմանադրությամբ, այնպես էլ Եվրոպական կոնվենցիայով սահմանված բոլոր դատավարական երաշխիքները»(տե՛ս նշված որոշման 11-րդ կետը):

Ներկայացված հարցի կապակցությամբ Ա. Ղամբարյանը նշում է, որ եթե դատախազը առարկում է արագացված կարգի կիրառմանը, դա նշանակում է, որ դատախազը տվյալ գործով նախընտրում է ամբողջ ծավալով իրականացնել մեղադրանքի պաշտպանության գործառույթը, և այդ դեպքում դատարանը չի կարող մեղադրանքի պաշտպանության գործառույթի ծավաների վրա որևէ ներազբեցություն ունենալ: Մրցակցային դատավարության պայմաններում կողմերն են տնօրինում իրենց դատավարական լիազորությունների ծավալը, և դատարանը չի կարող միջամտել նշված գործններցին: Եթե դատարանին օրենքով հնարավորություն տրվի դատախազի կամքին հակառակ գործի լուծումն իրականացնել արագացված կարգով, ապա նման կարգավորումը կհակասի ՀՀ Սահմանադրության 103-րդ հոդվածով նախատեսված՝ դատախազի՝ մեղադրանքի պաշտպանության սահմանադրական գործառույթի¹:

Քննարկվող պայմանի հետ կապված հիմնական վիճելի հարցը թերևս այն է, որ օրենսդրության մեջ ամրագրված չեն այն հանգամանքները, որոնց առկայությամբ կամ բացակայությամբ դատախազը չի կարող առարկել արագացված կարգ կիրառելու դեմ: Փաստորեն, ինչպես նշվում է գրականության մեջ, «արագացված կարգի դեմ և՝ առարկելը օրինական է»²:

Նշենք, որ ամերիկյան ալիքարգենի շրջանակներում դատախազը մինչև մեղքի ընդունման շուրջ համաձայնության գալը հաշվի է առնում

¹ Տե՛ս Ղամբարյան Ա., Արագացված դատական քննության դեմ առարկելու՝ դատախազի բացարձակ վետոյի սահմանադրականությունը. Դատական Իշխանություն, 2011, թիվ 4 (141), էջ 54:

² Տե՛ս Ղամբարյան Ա., Պողոսյան Տ., Դատական քննության արագացված կարգը Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարությունում, Երևան, 2008, էջ 54:

հետևյալ հանգամանքները՝ արդյոք մեղադրյալը աջակցել է այլ անձանց կողմից կատարված հանցագործությունների քննությանը, առաջադրված մեղադրանքի բնույթը և ծանրությունը, մեղադրյալի մոտ զղալու տարրերի առկայությունը, դատական քննության արդյունքում մեղադրական դատավճիռ կայացնելու հավանականությունը, մեղադրյալի կողմից վկաների վրա ներգործելու հնարավորությունը, մեղադրական դատավճիռ կայացնելու դեպքում հնարավոր պատժամիջոցը, վարույթում առկա այլ գործերը, որոնցով պահանջվում է արագ քննություն և այլն¹:

Ուստի, անհրաժեշտ է քրեական դատավարության օրենսգրքում ամրագրել արագացված կարգ կիրառելու վերաբերյալ դատախազի դիրքորոշումը պայմանավորող հանգամանքները՝ որպես այդպիսիք համարելով, մասնավորապես, գործի հանգամանքների բացահայտմանը, հանցակիցների մերկացմանը մեղադրյալի կողմից օժանդակելը, տուժողին պատճառված վնասի լրիվ հատուցված հատուցված լինելը և այլն:

Հակառակ դեպքում, արագացված կարգի դեմ առարկել կամ չառարկելը որպես դատախազի հայեցողական լիազորություն նախատեսելով ստեղծվում է մի վիճակ, երբ օրենսդիրը քրեական դատավարությունն ավելի խնայողական ու արդյունավետ դարձնելու և քրեական գործերի՝ ողջամիտ ժամկետում քննությունն ապահովելու համար քրեական դատավարություն է ներմուծում դատական քննության արագացված կարգը՝ միաժամանակ դրա կիրառումը կախվածության մեջ դնելով պաշտոնատար անձի հայեցողությունից: Չե՞ որ մինչև քննարկվող ինստիտուտի ամրագրումը ևս գործերը ողջամիտ ժամկետում քննելը կախված էր նաև վարույթն իրականացնող մարմնի հայեցողությունից, իր պարտականությունները քարեխիղ կատարելուց:

Բացի այդ, դատախազի դիրքորոշումը պայմանավորող հանգամանքների օրենսդրական ամրագրումը թույլ կտա խուսափել այդ հարցի ենթաօրենսդրական կարգավորումներից, որոնք երբեմն էականորեն սահմանափակում են մեղադրյալի իրավունքները: Մասնավորապես, «ՀՀ դատախագության կողեգիսայի 2007թ. հոկտեմբերի 3-ի որոշման կատարումն ապահովելու մասին» ՀՀ գլխավոր դատախազի 01.11.2007թ. թիվ 63 հրամանի 1.6 կետի համաձայն՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 327-րդ հոդվածի մեղադրանքով միասնական պատժողական պրակտիկա կիրառե-

¹ Տե՛ս Նաօթիք Ն. Ա., Օնե՛՛ ծանր հոգած ծանրագործությունների վերաբերյալ մեղադրանքի դատավարությունը՝ առաջարկություն ՀՀ Հայաստանի Հանրապետության կառավագանության կողմէն, 2006 թ., էջ 25:

լու նպատակով պետք է բացառել նշված քրեական գործերով արագաց-
ված դատաքննություն իրականացնելը: Այս գործերով մեղադրական եզ-
րակացությունը հաստատելու հետ միաժամանակ այնտեղ պարտադիր
պետք է նշել դատական քննության արագացված կարգ կիրառելու դեմ
առարկելու մասին:

Այնիայտ է, որ այս ակտով սահմանափակվում են մեղադրյալի ի-
րավունքները՝ ելնելով գերատեսչական շահից: Պետք է նկատել, որ
արագացված կարգ չկիրառելու դեպքում նույնպես դատարանը կարող է
նշանակել պատիժ, որը չի գերազանցում օրենքով նախատեսված առա-
վել խիստ պատիժ երկու երրորդը, քանի որ մեղադրողի կարծիքը պատ-
ճի նշանակման հարցում դատարանի համար որևէ նշանակություն
չաշետք է ունենա: Դատարանն է որոշում պատիժ տեսակը և չափը՝ հաշ-
վի առնելով հանցագործության՝ հանրության համար վտանգավորութ-
յան աստիճանը և բնույթը, հանցավորի անձը բնութագրող տվյալները,
այդ թվում՝ պատասխանատվությունը եւ պատիժը մեղմացնող կամ ծան-
րացնող հանգամանքները (ՀՀ քր. օր, հոդվ 61. մաս 2): Հարց է առաջա-
նում, թե տվյալ դեպքում դատախազությունն ինչպես պետք է ձևավորի
պատժողական պրակտիկա: Դատժողական պրակտիկա, որպես այդ-
պիսին, ձևավորում է պատիժ նշանակող մարմինը՝ դատարանը:

Մեղադրողն իր առարկությունը ներկայացնում է մեղադրական եզ-
րակացությունում: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 277-րդ
հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ հաստատելով մեղադրական եզրակա-
ցությունը՝ դատախազը գործն ուղարկում է այն դատարան, որին գործն
ընդդատյա է: Դատական քննության արագացված կարգ կիրառելու դեմ
առարկելու դեպքում դատախազը մեղադրական եզրակացությունը հաս-
տատելու հետ միաժամանակ նշում է նաև այդ մասին:

Օրենսդիրը դատախազին պարտավորեցնում է մեղադրական եզ-
րակացությունում նշել միայն արագացված կարգի դեմ առարկելու մա-
սին և որպես արագացված կարգի կիրառման պայման՝ նախատեսում է
«դատախազի չառարկելը»: Հետևաբար, ինչպես նշվում է գրականութ-
յան մեջ, «եթե դատախազը մեղադրական եզրակացությունում չի առար-
կում արագացված կարգի կիրառման դեմ, ապա դա նշանակում է, որ նա
համաձայն է արագացված կարգի կիրառման»: Այսինքն՝ դատախազի
լրությունը դիտվում է որպես համաձայնություն: Ա. Ղամբարյանի կար-
ծիքով, դատախազը մեղադրական եզրակացությունը հաստատելիս
պետք է հատուկ ընդգծի իր գերաքերմունքը արագացված կարգի կիրառ-

ման վերաբերյալ»¹: Այսինքն՝ դատախազը պետք է մեղադրական եզրակացությունում նշի և՝ առարկելու, և՝ չառարկելու մասին:

Միևնույն ժամանակ Ա. Ղամբարյանը գտնում է, որ դատախազը պետք է պատճառաբանի ոչ թե արագացված կարգ կիրառելու դեմ առարկելը, այլ միայն չառարկելը: Դա պայմանավորված է նրանով, որ դատախազի առարկության դեպքում գործը քննվում է ընդհանուր կարգով, որի դեպքում լրիվ ծավալով գործում են արդարադատության սահմանադրական սկզբունքները, և լրիվ ծավալով իրականացվում է մեղադրանքի պաշտպանության սահմանադրական գործառույթը: Եվ այդ պայմաններում հեղինակն ավելի տրամաբանական է համարում, որ դատախազը պատճառաբանի ընդհանուր կարգից բացառությունը և ոչ թե ընդհանուր կարգը²:

Ընդունելով այս մոտեցման տրամաբանությունը՝ միաժամանակ կարծում ենք, որ հենց դատախազի առարկությունն է հանդես գալիս որպես մեղադրյալին օրենքով վերապահված իրավունքի իրականացման խոչընդոտ այն առումով, որ բացառում է վերջինիս համար համապատասխան բարենպաստ հետևանքների առաջացումը: Եվ այս պայմաններում մեղադրյալի իրավունքները սահմանափակում են արագացված կարգի դեմ դատախազի առարկելը և ոչ թե չառարկելը: Ըստ Էության հենց այս մոտեցմամբ է առաջնորդվել ՀՀ Սահմանադրական դատարանը՝ մեկնաբանելով, որ արագացված կարգ կիրառելու դեմ դատախազության(մեղադրող կողմի) առարկությունը չի կարող դիտվել որպես «բացարձակ վետոյի» իրավունք՝ այդ առարկությունը պետք է լինի փաստարկված³:

Մեղադրական եզրակացությունում դատախազի առարկելը վերջնական չէ: ՀՀ քր. դատ օր-ի 375.1-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝

¹ Տե՛ս Ա. Ղամբարյան., Արագացված դատական քննության դեմ առարկելու՝ դատախազի բացարձակ վետոյի սահմանադրականությունը. Դատական Իշխանություն, 2011, թիվ 4(141), էջ 53:

² Տե՛ս Ա. Ղամբարյան., Արագացված դատական քննության դեմ առարկելու՝ դատախազի բացարձակ վետոյի սահմանադրականությունը. Դատական Իշխանություն, 2011, թիվ 4(141), էջ 53:

³ Տե՛ս ՀՀ Սահմանադրական դատարանի ՍԴՈ 931 որոշումը ՀՀ Սյունիքի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանի դիմումի իհման վրա՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 375.1-րդ հոդվածի 1-ին մասի՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ գործով. 28 դեկտեմբերի 2010թ, կետ 9:

մինչև դատաքննությունն սկսելը մեղադրողը դատարանի առաջարկությամբ կարող է իր դիրքորոշումը փոխել, թեպետ արագացված կարգ կիրառելու դեմ առարկել է մեղադրական եզրակացությունում:

Մինչև գործը դատարան ուղարկելը արագացված կարգի դեմ առարկելը կամ չառարկելը միանշանակ չի ընդունվում գրականության մեջ: Հ. Ղուկասյանը և Դ. Մելքոնյանը նշում են, որ ի հեճուկս տրամաբանության՝ արագացված դատական քննություն կիրառելու հարցի վերաբերյալ «քանակցությունները» սկսվում են մեղադրանքի կողմի նախաձեռնությամբ և մինչև գործը դատարան ուղարկելը, ինչն անբարենպաստ վիճակի մեջ է դնում մեղադրյալին՝ հնարավոր չարաշահումներից խուսափելու կամ պաշտպանվելու առումով: Նրանք կարծիք են հայտնում, որ արագացված դատական քննություն կիրառելու հարցը կարող է բարձրացվել միայն դատարանում ամբաստանյալի նախաձեռնությամբ և դատախազի համաձայնությամբ՝ այդ գործնթացին դատարանի ակտիվ մասնակցության պայմանով¹:

Կարծում ենք՝ անհրաժեշտ է համաձայնել, որ նման առաջարկությունը միանշանակ բխում է հենց դատական քննության արագված կարգի եռությունից: Այսպես, եթե մենք խոսում ենք դատական քննության արագացված կարգի՝ որպես մեղքի ընդունման գործարքի տարատեսակ չհանդիսացող ինստիտուտի մասին, ապա պետք է բացառենք դրա հիմքում գործարքի գոյությունը և՝ օրենսդրութեան և փաստացի: Այլ կերպ ասած՝ բացի այն, որ արագացված կարգի կիրառումը, այսինքն՝ դատավարական ձևի պարզեցումը, համաձայն ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի, հիմնվում է մեղադրյալի ազատ կամահայտնության վրա, միջնորդության ներկայացման կարգի իրավական կարգավորումը պետք է բացառի դրա հիմքում նաև ոչ ձևական գործարքի առկայությունը, այսինքն՝ բացառի արագացված կարգ կիրառելու վերաբերյալ մեղադրյալի և մեղադրողի ներքին պայմանավորվածությունը: Արագացված կարգ կիրառելու միջնորդությունը՝ որպես դատական քննության փուլում դատավարական ձևի փոփոխման վերաբերյալ խնդրանք, պետք է ներկայացվի միայն դատարանում: Դատարանն էլ միջնորդությունը պետք է լուծի՝ բացահայտելով ինչպես մեղադրողի դիրքորոշումը, այնպես էլ այդ միջ-

¹ Տե՛ս Ղուկասյան Հ., Մելքոնյան Դ. Տարբերակված դատավարական ձևը և դրա առանձնահատկությունները, Պետություն և իրավունք, թիվ 1(35), 2007,էջ 36:

նորդության դրական լուծման՝ օրենքով նախատեսված պայմանների առկայությունը:

Նշենք, որ, մեղադրյալի կողմից միջնորդություն ներկայացնելու պահի հետ կապված, մեր կողմից վերը քննարկված վիճահարույց մի շարք հարցերի կապակցությամբ բավական հստակ կարգավորում է առաջարկում ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի հայեցակարգը, որում սահմանվում է, որ համաձայնեցման վարույթ կիրառելու վերաբերյալ միջնորդությունը ներկայացվում է նախնական դատական լումների փուլում և նոյն փուլում էլ լուծվում է այն կիրառելու հարցը: Այսպիսի կարգավորումը ապահովում է հենց համաձայնեցման վարույթ կիրառելու հարցի բարձրացումը միայն դատարանում և դրա լուծումը դատարանի ակտիվ մասնակցությամբ:

Gevorg Baghdasaryan

*Post graduate researcher at the Chair of Criminal Procedure
and Criminalistics, YSU*

THE PROSECUTOR'S AGREEMENT AS A CONDITION OF ACCELERATED FORM OF JUDICIAL LITIGATION

The article is dedicated to one of the most important issues of the accelerated form of judicial litigation: the prosecutor's agreement as a condition of accelerated judicial litigation.

As a result of an appropriate analyze it is substantiated in the dissertation that it is necessary to define the circumstances determining the prosecutor's objection, in particular, having in mind, as examples, revealing the circumstances of the case, supporting to reveal of bonnets by the prosecutor, full compensation of a victim's injury, etc.

As a result of an appropriate analyze it is substantiated also in the article that the prosecutor must motivate not the agreement, but the objection against the accelerated form